A tejtermelés költségei ésbevételei a nyugat-dunántúli társas vállalkozásokban

POGÁNY ÉVA – SEBESY ZSANETT
TESCHNER GERGELY – TROJÁN SZABOLCS

Kulcsszavak: tejtermelés-változás, költség-ár viszonyok, termelékenység, jövedelmezőség, ágazati eredmény.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A hat – különböző tehénlétszámú és termelési színvonalú – társas gazdaságban végzett vizsgálatainkból megállapítható, hogy még a nagy – 8 ezer liter feletti – fajlagos tejhozam mellett is csak a kiegészítő (kvóta-) támogatások tették a tejtermelést nyereségessé. A tejtermeléshez adott különféle támogatások nélkül a hazai tejtermelők egyre nagyobb hányada termel veszteségesen. A vizsgált hat gazdaságból kettő a teljes állományát felszámolta 2010-ben.

A tejtermelés költségeiben továbbra is a takarmányköltségek adják a legnagyobb (52%-os) részt, ami a magas tejhozamú (8 ezer liter feletti) állományokban még ennél is nagyobb. A magasabb hozamok ugyanakkor mérséklőleg hatottak a munkabér-, az amortizációs és az általános költségek arányára. A tejtermelés költségei hét év alatt (2004–2010) a társas gazdaságokban országosan közel 20, a takarmányköltségek 14, a munkabérköltségek pedig 66%-kal emelkedtek. A tej értékesítési ára ebben az időszakban – a 2007–2008. évek kivételével – stagnált, illetve 2009-ben 2004-hez képest 5, 2008-hoz képest viszont 25%-kal csökkent. 2010-ben a 2009. évihez képest 13, 2011 első negyedévében pedig közel 50%-os tejárnövekedés következett be, amihez a támogatások 70%-os emelkedése társult.

BEVEZETÉS

A hazai állattenyésztés egyik legjelentősebb ágazatának számító tejtermelésben az állománylétszám és a termelési (termék-) volumen 1989 óta tartó folyamatos csökkenését az EU-csatlakozást követő években sem sikerült megállítani. Az azóta eltelt hét évben nemcsak az állatállomány és a termékmennyiség, hanem a gazdálkodók jövedelme is jelentősen csökkent és egyre bizonytalanabbá vált. A csökkenő jövedelem és a vele szoros kapcsolatban álló piaci versenyképesség romlása következtében 2010-re olyan helyzet állt elő, hogy a korábban eredményes, stabil gazdálkodási háttérrel rendelkező vállalkozások közül is egyre többen számolják fel állatállományukat és hagynak fel a tejtermeléssel.

A *Tej Terméktanács* 2010. év végi kimutatása szerint az összes tehénállomány 305 ezerre, a tejelő állomány 180 ezerre csökkent, ami 2004-hez képest 12, 2008-hoz képest 6%-nyi csökkenést jelent. De nemcsak a tehénállomány, hanem az évenként termelt tej mennyisége is folyamatosan csökkent, az utóbbi három évben mintegy 10%-kal. Ennek következtében az 1850 ezer tonnányi tejkvótát 2008-ban 84,5; 2010-ben már csak 80%-ban tudták teljesíteni. Erőteljesen romlott a tej és tejtermékek hazai import-export értékaránya is: a 2008. évi 60:40%-ról 2010-ben 65:35%-ra (USD-ban számolva). Mintegy 5 kg/fő-vel csökkent a hazai lakosság éves tejfogyasztása. Ezek a

számok egybehangzóan azt bizonyítják, hogy a hazai tejágazat két évtizede tartó válságán 2004 után sem sikerült érdemben változtatni.

Az elhúzódó válság okai nagyon összetettek: a témával foglalkozó szakemberek (*Béládi – Kertész, 2007, 2010; Vöneki – Papp, 2008; Udovecz – Popp – Potori, 2009*) szinte kivétel nélkül első helyre sorolják a magas termelési költségeket, aminek fő okaként az inputárak (takarmány, energia) folyamatos növekedését, valamint az alacsony hatékonyságot (fajlagos tejhozam, illetve munkatermelékenység) jelölik meg. Nem kisebb probléma a tej időnkénti igen alacsony felvásárlási ára, illetve évenkénti irreálisan nagy (esetenként 40-50%-os) ingadozása. A tejtermelés eredményességét kedvezőtlenül érinti az eszközök (istállók) és termelési technológiák korszerűtlensége, ami rontja az eszközhatékonyságot és ezen keresztül a tejtermelés jövedelmezőségét. Mindezek együttes következménye, hogy a tejtermelő gazdaságok egyre nagyobb részében a szarvasmarha-ágazatot, illetve a tejtermelést elsősorban nem az előállított jövedelem, hanem szociális (foglalkoztatási) okok, valamint a közvetett haszna (istállótrágya) miatt tartják fenn. Megfontolás tárgyát képezi az is, hogy az ágazat felszámolása után bizonyos (néha igen jelentős) költségek (amortizáció, általános) továbbra is terhelnék a gazdaságot. Végül egyes gazdaságok esetén a felvett támogatás szerződésében vállalt termelési kötelezettség nehezíti (teszi lehetetlenné) az ágazat idő előtti felszámolását.

Az utóbbi időben (2010-től) némileg enyhített a súlyos helyzeten a támogatások mintegy 7 Ft/l-rel történő emelése, valamint a felvásárlási ár elég jelentős (és tartósnak tűnő) emelkedése.

Az EU-csatlakozást követő másfél-két év mind a termelés, mind pedig a tejárak és jövedelem szempontjából a tejágazat szereplői számára kiegyensúlyozottabb időszak volt, de csak rövid ideig tartott. A következő években (2006-tól) a termelési költségek erőteljes növekedése, 2008-tól pedig a tej értékesítési árának nagymértékű csökkenése következtében fokozatosan romlott a tejtermelés jövedelmezősége annak ellenére, hogy a literenkénti támogatás 2004–2010 között ötszörösére emelkedett.

Bár a tej hazai felvásárlási ára 2004–2010 között végig alacsonyabb volt az EU-átlagnál (különösen az EU-15 átlagánál), a 2008. évi igen kedvező (83 Ft/l) felvásárlási ár legalább az EU-10 szintjére hozta a magyarországi tejfelvásárlási árat. A következő két évben (2009–2010) azonban váratlanul igen nagy (20%) árcsökkenés következett be az EU területén, a hazai tejárcsökkenés azonban még ennél is nagyobb (32%) volt.

A *Tej Terméktanács* adatai szerint 2004 után a tej felvásárlási átlagára Magyarországon kilogrammonként 10 forinttal elmaradt az EU-15-ök átlagárától és az EU-10-ekét is csak 2008-ban érte el. 2009–2010-ben azonban a helyzet tovább romlott: 2009-ben a felvásárlási ár alig haladta meg a 60 Ft/kg-ot, ami a csatlakozás óta a legalacsonyabb tejárnak számít. Az árcsökkenés az EU valamennyi országát érintette, de mértéke igen különböző volt, miután az EU-ban meghatározó tejtermelő országok nyerstej-árai továbbra is 20-50%-kal meghaladták a magyarországi árakat. Csupán Szlovákiában és Romániában voltak még a magyarországi áraknál is alacsonyabbak a tejárak. A krízis kedvezőtlen hatásának mérséklésére 2009-ben olyan kormányzati intézkedéseket határoztak el, aminek a hatására 2010-ben kilogrammonként 15,5 Ft-ra nőtt a tejtermelés hazai támogatása. Az utóbbi egy-másfél évben ismét tejáremelkedés következett be: 2010-ben 70 Ft/l, 2011 első negyedévében pedig 93 Ft/l volt a tej felvásárlási ára. A gazdaságok egy része azonban még így sem képes jövedelmezően termelni.

A VIZSGÁLAT ÉS EREDMÉNYEI

A 2004–2010 közötti időszakot felölelő primer vizsgálatok a Nyugat-Dunántúl régió hat különböző méretű (tehénlétszámú) tejtermelő társas gazdaságában foly-

tak annak feltárására, hogy hogyan alakult a tejtermelés jövedelme és hogy azt mely tényezők befolyásolták. A vizsgálatok, amelyek a gazdaságoktól kérdőíven összegyűjtött adatokon nyugszanak, az összes termelési költségből egy tehénre, illetve egy liter tejre jutó költséghányadra, a különböző költségtényezők alakulására, az ágazat termelési értékére és eredményére, a tejtermelés önköltség-ár-jövedelem alakulására, valamint néhány hatékonysági mutató meghatározására terjedtek.

A vizsgálatokban szereplő hat gazdaság közül kettőben 200 alatti, kettőben 300–600 közötti, kettőben pedig 1000 feletti a tehénlétszám. A hat gazdaság átlaga közel azonos (650 tehén/gazdaság) a társas vállalkozások országos átlagával. A fajlagos hozamszint a vizsgált gazdaságokban 6–9 ezer liter között alakult és 2004 óta jelentősen emelkedett.

A hat tejtermelő társas vállalkozást a továbbiakban kódszámokkal (T1-T6) szerepeltetjük. Közülük négy (T1-T4) korábbi termelőszövetkezetből alakult kft., kettő pedig (T5-T6) állami gazdaságokból lett zrt. E gazdaságok tehenészetének alapmutatóit (tehénlétszám, fajlagos tejhozam) az 1. táblázat tartalmazza. A hat gazdaság együttes tehénlétszáma 5, fajlagos tejtermelése pedig 10%-kal növekedett a vizsgált időszakban.

1. táblázat

Tehenészetek állománylétszáma és termelési színvonala (2004–2010 átlaga)

Tehenészet kódja	Állománylétszám (db)	Fajlagos tejhozam (l/tehén)
T1	227	6550
T2	118	5914
T3	494	6379
T4	427	8153
T5	1216	8442
T6	1458	7924

Forrás: gazdaságok adatszolgáltatása

Az egy tehénre jutó termelési költségek a hat gazdaság átlagában 12%-kal nőttek 2004-hez képest, az egyes gazdaságok között azonban elég nagy a szóródás. Nagy különbségek vannak az egy tehénre jutó összes költségben is: a 7-8 ezer literes fajlagos hozamú tehenészetek (T4, T5, T6) tehenenkénti összköltsége 17%-kal haladja meg a 6 ezer liter körül termelő (T1, T2, T3) gazdaságokét (2. táblázat).

2. táblázat

A tehéntartás éves költségei a 2004–2010. évek átlagában

(M.e.: Ft/tehén)

Megnevezés	T1	T2	T3	T4	T5	T6
Összes költség	458 660	456 247	472 158	574 980	664 672	707 510
Ebből: takarmány	195 815	207 655	214 485	258 618	303 712	314 382
munkabér és közterhe	64 170	60 820	63 355	79 916	75 550	81 042
amortizáció	37 775	41 418	40 815	38 864	39 517	38 550
általános költségek	45 370	48 920	51 440	65 514	68 892	66 175

Forrás: gazdaságok adatszolgáltatása

A hat gazdaság tehenészeteinek egy tehénre jutó takarmányköltsége összességében 34%-kal emelkedett a vizsgált hét év során. Ebben az időszakban az AKI tesztüzemi rendszerében szereplő társas vállalkozásokban a takarmányköltség is több mint 30%-kal nőtt. Az egy liter tejre jutó takarmányköltség gazdaságonként jelentősen (20-25%-kal) eltér egy éven belül is. A fajlagos költségnövekedés 30% körüli, ami megfelel a társas vállalkozások országos átlagának.

A takarmányköltségek mellett – súlyát tekintve – a másik jelentős költségtényező a munkabér és annak járulékai. Ennek nagyságát – a munkabérszínvonal mellett – az egy dolgozóra jutó tehénlétszám és a tehenenkénti fajlagos tejhozam befolyásolja. Ez utóbbiak adják a munkatermelékenység alapját, ami közvetlen kihatással van a tej önköltségére és ezáltal a tejtermelés jövedelmére is. A hat gazdaság 2004–2010 közötti átlagos munkabér-növekedése egy tehénre számolva 19,4%, a gazdaságok között azonban elég jelentős eltérések adódtak, különösen az egy liter tejre jutó bérköltség tekintetében.

A tejtermelés költségei között az amortizációs költségek viszonylag kisebb hányadot képviselnek, de nem elhanyagolhatók. Ez a költségnem a tenyészállatok értékcsökkenéséből, valamint a tejtermelésben használt tárgyi eszközök amortizációjából tevődik össze. A tehenészet összes költségei között 7-8%-os arányt képviselnek, de – a fajlagos tejhozamtól, valamint az eszközkapacitás-kihasználás mértékétől függően – az egy liter tejre jutó értéke komoly önköltség-alakító tényező lehet.

Az ágazati és gazdasági általános költségeket magában foglaló általános költségek 10%-kal részesednek a tehenészet összes költségéből. A tej önköltségében megjelenő általános költséghányad ugyancsak a fajlagos tejhozam függvénye.

A gazdaságokban az egy tehénre jutó fajlagos tejtermelés nagyon különböző, ezért – valamint a tej önköltségének megállapítása céljából – kiszámoltuk az összköltségnek és az egyes költségnemeknek egy liter tejre jutó hányadát. Ehhez gazdaságonként a fajlagos tejhozamok hatéves átlagait és a 2. táblázatban szereplő költségeket vettük alapul.

Az egy liter tejre jutó főbb költségtényezők (takarmány, munkabér, amortizáció stb.) összköltségen belüli arányát az egyes tehenészetek fajlagos tejhozama eltérő mértékben befolyásolta. Míg a takarmányköltség fajlagos értékei az összköltségen belül közel azonos (50-55%) arányt képviselnek, a munkabér és közterhei – hasonlóan a társas vállalkozások országos átlagához – 9–11 Ft/l között szóródtak (ami 20%-os különbséget jelent). A 6 ezer literes termelési szintnél van a munkabérköltség átlaga (10 Ft/l), a 8,5 ezer literes éves fajlagos tejhozamnál mintegy 1,5 Ft/l különbség mutatkozik a legmagasabb munkabérköltséggel termelőkhöz viszonyítva. Az amortizációs költségek egy liter tejre jutó hányada szoros kapcsolatban van a termelési színvonallal. A 8 ezer liter feletti termelési színvonalon termelő gazdaságokban 1,0-1,5 Ft/l-rel kevesebb az egy liter tejre jutó amortizációs költség. Az általános költségek fajlagos értékei között 10%-nyi eltérés van, ami nem annyira a fajlagos tejhozamtól, inkább a férőhelykapacitás kihasználtságának mértékétől függ. Ez utóbbiban igen nagy (30-40%) eltérés van a vizsgált gazdaságok között.

A tejtermelés önköltségének több mint felét (55%-át) kitevő takarmányköltség, a 12-15%-ot képviselő munkabérek, a 6-10%-ot kitevő amortizációs költségek, valamint az ugyancsak 10%-kal részesedő általános költségeken kívül még további költségek (állategészségügyi, biztosítási, energia stb.) is terhelik a tejtermelést, és ezek együttesen adják a tej önköltségét. A 2004–2010 között bekövetkezett 25%-os önköltség-növekedés túlnyomóan (mintegy 80%-ban) a takarmányköltségek folyamatos növekedésének a következménye.

A gazdaságok tejértékesítési átlagárának, valamint az önköltségek figyelembevételével meghatározható a tejtermelés évenkénti jövedelme. Ennek vizsgált időszaki átlagát a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat

Gazdaságok tejtermelésének jövedelme a 2004–2010. évek átlagában

(M.e.: Ft/l)

Megnevezés	T1	T2	T3	T4	T5	T6
Értékesítési ár	71,28	70,44	72,04	71,15	73,27	72,85
Önköltség	68,15	67,10	69,47	68,80	71,04	69,34
Jövedelem	3,13	3,34	2,57	2,35	2,23	3,51

Forrás: gazdaságok adatai alapján saját kalkuláció

Bár a 3. táblázatban szereplő átlagértékek nem tükrözik hűen a hét év változásait, de a rendelkezésre álló éves adatokból jól látszik, hogy a tej árának növekedési üteme – évenkénti komoly ingadozás mellett – elmarad az önköltség-növekedés ütemétől. A gazdaságok tejtermelésből származó jövedelme a 2004–2010 közötti évek során eltérő és évenként erősen ingadozó. Ez az ingadozás szoros kapcsolatban van a tej árának alakulásával és tendenciájában megegyezik a tesztüzemek országos adataival. A 2008–2009. években a tej árának folyamatos csökkenése miatt mindegyik gazdaság tejtermelése veszteségessé vált, amit csak a kvótatámogatás összegének növekedése tudott némileg kompenzálni.

A költségvetési támogatások a 2004. évi 3 Ft/l-ről 2010-re 15,5 Ft/l-re emelkedtek, ami megakadályozta azt, hogy a vizsgált gazdaságok az EU-csatlakozás utáni évek mindegyikében kisebb-nagyobb veszteséggel termeljenek. Ezeknek a támogatásoknak a figyelembevételével kalkulálható a tejtermelés tényleges bevétele (jövedelem + támogatás), amit a 4. táblázat tartalmaz.

4. táblázat

A tejtermelés jövedelmének évenkénti alakulása

(M.e.: Ft/l)

ÉV	T1	T2	T3	T4	T5	T6
2004	3,64	3,20	5,90	3,74	5,82	2,15
2005	5,25	10,40	7,26	5,74	5,66	6,90
2006	13,04	12,18	12,86	13,28	13,40	12,50
2007	14,66	15,81	19,10	14,74	15,32	15,86
2008	7,10	6,84	11,18	11,55	13,98	10,52
2009	3,66	3,10	5,44	6,25	7,29	6,12
2010	8,58	9,17	10,42	12,14	12,86	13,70

Forrás: gazdaságok adatai alapján saját kalkuláció

A 4. táblázat adataiból látható, hogy a vizsgált hét évből kettőben (2006–2007-ben) – a növekvő nyereség és támogatás következtében – a 2004. évinek többszörösére nőtt a gazdaságok tejtermelésből származó fajlagos eredménye. Az utóbbi években (különösen 2009-ben) az értékesítési ár drasztikus (25%-os) csökkenése miatt a tejtermelésből származó bevétel az igen alacsony 2004–2005-ös szintre esett vissza. Az ágazati eredményt azonban nem az egy liter tej bevétele, hanem az egy tehénre jutó eredmény mutatja reálisan, ami az egy liter tejből származó bevétel és a tehenek éves tejhozamának függvénye (5. táblázat).

5. táblázat

Gazdaságok ágazati eredményének alakulása

(M.e.: Ft/tehén)

ÉV	T1	T2	T3	T4	T5	T6
2004	18 557	18 874	34 881	30 114	47 805	16 529
2005	33 611	62 504	45 056	45 501	45 959	54 993
2006	88 907	69 024	83 101	107 170	111 019	97 625
2007	102 752	93 121	128 314	121 974	129 837	127 213
2008	52 689	41 772	73 732	97 482	127 442	85 549
2009	20 410	34 860	36 176	53 125	65 646	50 245
2010	63 672	56 002	65 951	102 462	117 232	111 408

Forrás: gazdaságok adatai alapján saját kalkuláció

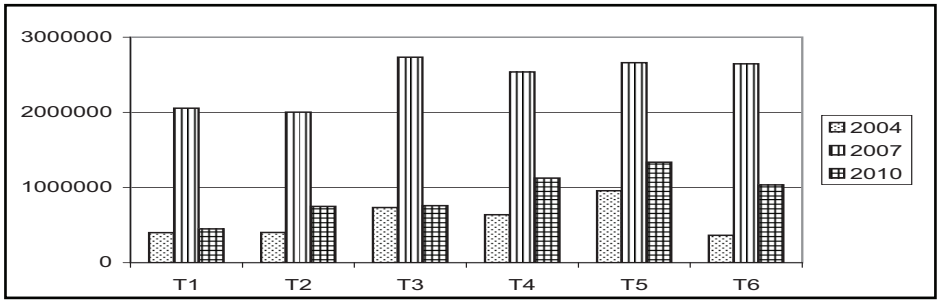
Az előzőekben bemutatott adatok birtokában megállapítható, hogy a tej önköltségének és értékesítési árának a tejtermelés jövedelmére és az ágazati eredményre gyakorolt befolyása gyenge közepes ($R^2 = 0,46$). A tejből származó ágazati eredményt (ami tulajdonképpen a tejen realizált jövedelemből és a jövedelempótló támogatásokból tevődik össze) erősen differenciálja a tehenek éves tejhozama. A korrelációs számításokból az derült ki, hogy a vizsgált gazdaságokban az átlaghoz képest tehenenként 30 ezer forint (25%) különbség is előfordult az éves ágazati eredményben. Ebben a fajlagos hozam szerepe döntő ($R^2 = 0,91$). Az ágazati eredményben egyre nagyobb hányadot képviselnek a tejtermeléshez nyújtott különféle támogatások.

Gazdaságonként igen eltérő és az utóbbi években fokozatosan romló a tejtermelés gazdasági hatékonyságának két fontos mutatója: a munkatermelékenységi és a költséghatékonysági mutató. Az 1. és 2. ábrán az induló 2004-es, a legjobbnak számító 2007-es és a vizsgálatokat lezáró 2010-es évek egy tehenészeti dolgozóra és 100 Ft összes termelési költségre számított eredményértékei láthatók. Ezekhez a kalkulációkhoz az 5. táblázat adatai mellett a gazdaságok tejtermelésének összes költségeit, valamint a gazdaságok tehenészeteiben foglalkoztatott dolgozók éves átlaglétszámait vettük alapul. Mindkét hatékonysági mutató – de különösen a munkatermelékenység mutatója – a magasabb fajlagos hozamú tehenészetekben (T4, T5, T6) volt a kedvezőbb, ahol az éves átlagos tejhozam 8,0-8,5 ezer liter körül alakult.

1. ábra

A tehenészetek munkatermelékenységi mutatói

(M.e.: Ft/fő)

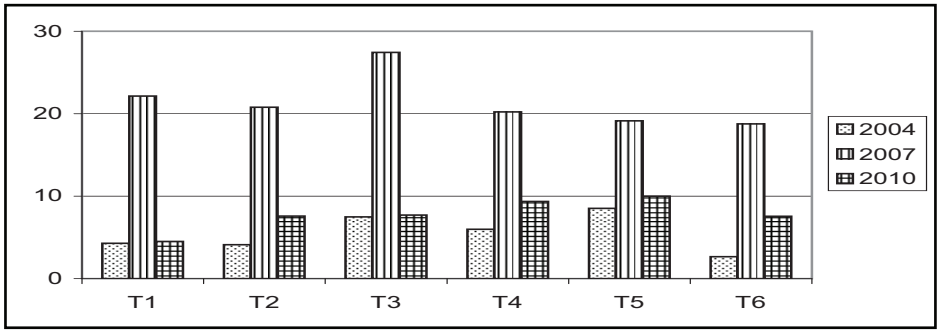

Forrás: gazdaságok adatai alapján saját szerkesztés

2. ábra

Költséghatékonysági mutatók

(M.e.: Ft/100 Ft)

Forrás: gazdaságok adatai alapján saját szerkesztés

A romló hatékonysági mutatók ellenére a primer vizsgálatban szereplő hat gazdaság tehénlétszáma 5,0; fajlagos tejhozama pedig 10,5%-kal nőtt 2004 óta. A rendelkezésre álló kvótakeretet 92%-ban használták ki (az országos kvótakihasználás 80% alatt van). Az elemzésből úgy látszik, hogy a tehenenkénti termelési költségek csökkentésére – a takarmányköltségek folyamatos növekedése következtében – a gazdaságokban csak korlátozott lehetőségük van, ezért – elsősorban a fajlagos hozamok növelésének lehetőségét kihasználva – a munkatermelékenység és a férőhelykapacitás-kihasználás növelésével lehet egyes költségnemek (munkabér, amortizációs és általános költség) fajlagos értékeit csökkenteni. Az egy liter tejre jutó munkabérköltségben 2-3 Ft-nyi különbségek adódtak, a magasabb fajlagos hozamú tehenészetek javára.

A hat gazdaság költség-jövedelem és ágazati eredmény mutatóinak utóbbi években bekövetkezett változásai azt mutatják, hogy a tejárcsökkenést magas termelési színvonal és munkatermelékenység, valamint jobb férőhelykapacitás-kihasználás esetén kompenzálni lehet és – a növekvő támogatásoknak is köszönhetően – átlag feletti jövedelmet lehet elérni.

Amennyiben a gazdaság megfelelő takarmánytermő bázissal (területtel) rendelkezik, indokolt a tehénállományt a rendelkezésre álló kvóta, illetve férőhely mértékéig növelni. A gazdaságok közül többen (T5, T6) törekedtek is erre. A vizsgálatokból az is látszik, hogy az EU-csatlakozás óta folyamatosan növekvő támogatásoknak az ágazati eredményben egyre nagyobb szerep jut. Az EU-csatlakozást követő években (2004–2006) a bevételek 50, az utóbbi években (2009–2010) már 75-80%-át a tejtermeléshez társuló különféle támogatások teszik ki.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A tejágazat gazdálkodási eredményeinek különféle forrásokból (*KSH, AKI*) származó adataiból, valamint az előzőekben bemutatott saját vizsgálati eredményeinkből egybehangzóan megállapítható, hogy a hazai tejágazat jövedelemhelyzete az EU-csatlakozás utáni időszakban is – az input- és outputárak évenkénti erős ingadozása következtében – bizonytalan, és az utóbbi 2-3 évben egyre alacsonyabb színvonalú. Ennek elsődleges oka egyértelműen a tej alacsony értékesítési ára, amihez – a tartósan magas gabonaárak miatt – növekvő takarmányárak és takarmányozási költségek társulnak. Emiatt nemcsak 2009-ben, hanem 2010-ben is a gazdaságok egyre nagyobb hányada veszteségesen gazdálkodott, és csak a megemelt támo-

gatási összegeknek köszönhetően tudott talpon maradni. A KSH 2010-es országos adatai szerint a tejtermelés önköltsége 80, a tej értékesítési átlagára pedig 70 Ft/l körül alakult, így a literenkénti veszteség 10 Ft, ami 2009-hez képest némi javulást jelentett.

A tejtermelés romló jövedelemhelyzete arra késztette az agrárkormányzatot, hogy a tejágazatot érintő különböző támogatási összegeket megemelje. Ennek következtében a 2009. évi 9 Ft/l-ről 15,5 Ft/l-re nőtt a tejtermelés támogatása, amit 2011-ben is biztosítanak. Jelentősen megemelték az iskolatejprogramhoz tartozó támogatási összeget is. Látható azonban, hogy ha a költségek az eddigiekhez hasonlóan emelkednek, a felvásárlási árak viszont továbbra is alacsony szinten maradnak, akkor még a megemelt támogatások sem lesznek elegendőek ahhoz, hogy az átlagosnál magasabb költséggel és alacsonyabb fajlagos hozamszinten gazdálkodók hosszabb távon fennmaradjanak. Erre utal, hogy 2010-ben a vizsgálatainkban szereplő hat gazdaság közül kettőben felszámolták a tehenészetet és az állományt külföldre (Olaszországba, illetve Horvátországba) adták el. Ugyanakkor a magasabb fajlagos termelésű állománnyal rendelkező gazdaságokban (T4-T5-T6) még ilyen viszonyok mellett is elfogadható (és 2010-ben ismét növekvő) ágazati eredményt lehetett elérni. Ehhez azonban – a magas fajlagos hozamok mellett – átlagosnál magasabb értékesítési árak és a 2010-ben életbe lépett támogatási összegek szükségesek. A saját vizsgálatokból látható, hogy a jövőben 6 ezer liter alatti fajlagos tejhozam esetén csak igen magas támogatás mellett lehet jövedelmezően termelni, ez pedig olyan központi beavatkozást igényel(ne), amihez nincsenek meg az állami feltételek.

Az agrárkormányzat – érzékelve a tejágazat igen súlyos helyzetét – az utóbbi két-három évben több válságenyhítő intézkedést hozott. Az egyik – volumenét tekintve a legjelentősebb – a SAPS top up bázis kvótaalapú támogatás (8,30 Ft/kg) előrehozott kifizetése 2009 októberében, valamint az a különleges tejtámogatás (9,55 Ft/kg), amit 2010-ben a gazdasági szempontból sérülékeny vagy környezeti szempontból érzékeny területen gazdálkodók kaphatnak. Ez utóbbi a vizsgálatunkban szereplő hat gazdaság egyikét sem érintette ugyan, de országos szinten számos tejtermelő gazdaság számára mentőövként szerepelhetett. Az említett két jelentősebb támogatáson kívül még több, jóval kisebb horderejű intézkedés történt, aminek egy része 2011-re is áthúzódik. Nem vitatva ezeknek az intézkedéseknek jótékony hatását, az ágazat helyzetének stabilizálásához ennél nagyobb, átfogóbb intézkedésekre – egy hosszabb távú ágazati stratégiára – lenne szükség. Ennek megalkotásakor – a jelenlegi állapotok figyelembe vétele mellett – az EU közelgő reformjának várható hatásait is számításba kell venni.

A tervezett KAP-reformra történő felkészülés egy új agrárstratégia megalkotásának szükségességét vetíti előre, amiben az állattenyésztésnek igen jelentős figyelmet kell szentelni, ha azt szeretnénk, hogy a szarvasmarha- (tej-) és sertéságazatok helyzete fokozatosan javuljon. Minimális célként a tehénállományt 365 ezer darabra (2003-as szint), a termelt tej mennyiségét pedig 2 Mrd kilogrammra (2001-es szint) kellene emelni, miközben a tej felvásárlási árát – árcentrum kialakításával – 2010-es szinten kellene stabilizálni. Mindez elképzelhetetlen a gazdaságok tejtermelésének mostani alacsony jövedelmezősége mellett, amit a kvótatámogatás 2013-ra tervezett megszűnése még csak tovább rontana. A termelési költségekben a magas (és folyamatosan növekvő) takarmányköltséghányad csökkentéséhez az önálló takarmánytermelést biztosító optimális birtokméret kialakítása elengedhetetlen, amit állami szerepvállalás (támogatott banki hitelek) nélkül még a legerősebb gazdaságok sem képesek megvalósítani. E változások híján a vizsgált hat gazdaság közül legfeljebb 2-3 (T4, T5, T6) olyan, amelyik 2013 után is fenn tud maradni.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Béládi K. – Kertész R. (2007): A tesztüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2006-ban. AKI Agrárgazdasági Információk, 7. sz. – (2) Béládi K. – Kertész R. (2010): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a tesztüzemek adatai alapján 2009-ben. AKI Agrárgazdasági Információk, 10. sz. – (3) Pogány É. (2011): Az EU-csatlakozás hatása a tej- és sertéshústermelés jövedelmezőségére a Nyugat-dunántúli Régió gazdaságaiban. PhD doktori értekezés. NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar. Kézirat, 1-195. pp. – (4) Tej Terméktanács (2010): Tájékoztató anyag. Kézirat, 1-17. pp. – (5) Popp J. – Potori N. – Papp G. (2010): A magyar tejvertikum prognózisa. Gazdálkodás, 54. évf. 1. sz. 81-91. pp. – (6) Udovecz G. – Popp J. – Potori N. (2009): A magyar agrárgazdaság versenyesélyei és stratégiai dilemmái. Gazdálkodás, 53. évf. 1. sz. 2-15. pp.

Tudnivalók a **gazdálkodásban** *megjelentetésre készülő kéziratokról*

Mindenekelőtt kérjük és ajánljuk szerzőtársainknak, hogy

• olyan tartalmú kéziratot küldjenek, amely az *olvasó érdeklődésére* is számot tartó, újszerű tudományos vagy általánosítható gyakorlati eredményekről szól;

• feleljen meg *a tudományos igényesség* kritériumainak;

• elégítse ki a szokásos formai követelményeket: *öt kulcsszó, „Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok"* alcím a dolgozat elején, amely nem bevezetés, tartalmi kivonat, hanem az eredmények tömör összegzése, magyarul-angolul. A kézirat szerkezete legyen logikusan felépített és alcímekkel tagolt, a *„Forrásmunkák jegyzéke"* pedig csak a szövegben valamilyen formában hivatkozott vagy érintett munkákat tartalmazza;

• jól szerkesztett táblázatokkal, elsősorban *fekete-fehérben is jól mutató* ábrákkal, fotókkal tegyék tetszetősebbé, tömörebbé a kéziratot.

• a szöveg ne ismételje részletesen az ábrákból, táblázatokból egyértelműen következőket, igazodjon az érdemi mondanivaló terjedelmi igényéhez.

Formai követelmények

Oldalbeállítás: normál, Times New Roman betűtípus; 12-es betűméret; 1,5-es sorköz.

Tagolás: a dolgozat címe, szerzők neve(i) gondolatjellel elválasztva, 5 kulcsszó, „Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok" alcím. A szövegben lehetőleg csak első- és másodrendű alcímek szerepeljenek.

A címet, kulcsszavakat és az összefoglalást *angolul* is mellékeljék!

Táblázatok, ábrák, képek

Ezeket az elemeket külön fájlokban is kérjük mellékelni, eredeti formátumban (Excel, Corel stb.), mivel csak így végezhetők el az esetleges javítások, korrekciók. A szövegbe beillesztett, konvertált objektumok nyomdai szempontból *nem kezelhetők megfelelően.* Az ábrák elsősorban fekete-fehérben legyenek megalkotva. Amennyiben valóban indokolt, színesben is elkészíthetők az ábrák. A képek, fotók, szkennelt ábrák jó minőségű, nagy felbontású képfájlként is legyenek mellékelve.

- x – x -

A leadott kézirathoz csatolva kérjük a szerzők pontos adatait feltüntetni (név, munkahely pontos megnevezése, beosztás, valamint a kapcsolattartás végett levelezési cím, telefon /fax/, e-mail).

TARTALOM

TANULMÁNY

Kassai Zsuzsanna – Ritter Krisztián: Helyi vidékfejlesztési programok a hátrányos helyzetű vidéki kistérségekben 337

Varga Eszter: Civil szervezetek szerepe a vidékfejlesztésben 347

Harangi-Rákos Mónika – Szabó Gábor: A mezőgazdasági szervezetek gazdálkodásának vizsgálata a 2002–2009 közötti időszakban 358

Lehota József – Szabó Zoltán – Lehota Zsuzsanna: Az integrált növényvédelem és gyümölcstermelés magyarországi bevezetésére, valamint elterjesztésére ható gazdasági tényezők 367

Pogány Éva – Sebesy Zsanett – Teschner Gergely – Troján Szabolcs: A tejtermelés költségei és bevételei a nyugat-dunántúli társas vállalkozásokban 378

Panyor Ágota: Gyógynövény-fogyasztási szokások vizsgálata 387

Vasvári Mária – Dávid Lóránt – Szabó Szilárd: A területhasználat néhány változása és következményei a Tisza-tónál 395

SZEMLE

Mihók Zsolt: A vidéket szolgáló Agrárgazdasági Kutató Intézet 407

Mészáros Sándor: Szabó G. Gábor: Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban 409

Török Áron: Spanyolul tanul a magyar mangalica! 412

Hajduné Borsos Adrienne: Innováció a javából: a dohányzásról leszoktató cigaretta 421

Fodor Mónika – Gyenge Balázs – Horváth Ágnes: A munkahelyi étkezés hazai fogyasztói piacának vizsgálata 427

KRÓNIKA

Varga Zsuzsanna: Emlékezés Mádl Ferencre 435

A régiók neveinek helyes írásmódjáról 366

Tudnivalók a **gazdálkodásban** megjelentetésre készülő kéziratokról 386

Telefonszám-változás! 426

Summary 438

Contents 443